

Обставини справи

Ця справа стосувалася вилучення дитини – третього заявника – з-під опіки її бабусі й дідуся, з якими вона провела перші п'ять років свого життя, її передачі біологічному батьку та способу, в який національні суди врахували найкращі інтереси дитини. Заявники вказували, що дитина мала декілька серйозних хвороб і проблеми розвитку; вона потребувала постійного догляду та медичного лікування і не могла відвідувати школу. Дитина у віці п'яти років лише сім разів бачилася зі своїм батьком. Низка медичних, психологічних висновків та звітів соціальних служб заперечували зміну опіки. Згідно із цими висновками таке вилучення / передача дитини не слугувало її найкращим інтересам з огляду на наявність міцного зв'язку між нею та її бабусею і дідусем. Національні суди вирішили встановити опіку біологічного батька над третім заявником.

Перший і другий заявники скаржилися, що рішення про припинення їхньої опіки над онуком становило порушення статті 8 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ визнав статтю 8 Конвенції застосовною в цій справі, адже перший і другий заявники явно мали сімейний зв'язок із третім заявником (онуком Н.), з якими він проживав упродовж усього свого життя. Крім цього, рішення національних органів спричинили стан невизначеності, в якому Н. міг бути забраний від бабусі й дідуся в будь-який момент. Це було втручанням у право заявників на сімейне життя в розумінні цього положення Конвенції. Тому потрібно з'ясувати, чи було таке втручання згідно із законом, чи переслідувало легітимну мету захисту прав і свобод інших (біологічного батька А. С.) і чи було необхідним у «демократичному суспільстві» (пункт 53 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що ця справа переважно стосувалася способу, в який суди оцінили й урівноважили всі відповідні конкуруючі інтереси, і того, чи, зрештою, мотивувалися такі рішення найкращими інтересами дитини з урахуванням свободи розсуду національних органів. Зокрема, суди мали визначити обсяг ризику того, чи може бути заподіяна непоправна шкода стосункам між А. С. та його сином і возз'єднанню їхньої сім'ї, якщо Н. буде й надалі виховуватися вдома з бабусею і дідусем, навіть якщо його батько регулярно буде відвідувати дитину. Суди також мали з'ясувати наявність та обсяг небезпеки фізичному і психологічному здоров'ю дитини в разі її передачі батькові, навіть якщо бабуся і дідусь будуть її регулярно відвідувати. Важливо відзначити й те, що в разі встановлення судами будь-якої небезпеки фізичному і психологічному здоров'ю всі інші міркування мають ураховуватися для захисту її здоров'я і добробуту (пункт 54 рішення).

Ризик для стосунків між А. С. та його сином

На думку ЄСПЛ, при визначенні небезпеки для стосунків батька із сином суди мали з'ясувати як реакцію Н. на батька, так і ставлення А. С. до сина. Очевидно, що стосовно обох цих аспектів суди здебільшого посилалися на тези А. С., непідтверджені будь-якими іншими доказами (особливо твердження про те, що він цікавився своїм сином та намагався запропонувати фінансову допомогу бабусі й дідусю, які постійно відмовлялися від неї; що бабуся і дідусь створили перешкоди відвідинам ним свого сина, що пояснювало малу кількість таких зустрічей; що зустріч між ним та сином у березні 2019 року була досить позитивною, див. пункти 11, 13 та 23 цього рішення). Водночас жодної уваги не було приділено посиланню бабусі й дідуся на документальні докази, які підтверджували лише два грошових перекази в березні 2019 року, і на те, що А. С. не скаржився на жодні перешкоди у відвідинах свого сина (див. пункти 19 та 24 цього рішення). Незрозуміло, чому суди не відобразили того, як А. С. планував налаштувати стосунки зі своїм сином, коли після встановлення графіка візитів до сина в березні 2019 року двічі на тиждень він відвідав його двічі впродовж того ж місяця і, ймовірно, потім не намагався з ним побачитися (див. пункт 13 цього рішення). За таких обставин просте посилання на природний зв'язок між батьком та своєю дитиною видається недостатнім (пункт 56 рішення).

Упродовж усього свого життя дитина ніколи не жила зі своїм батьком і була досить емоційно прив'язаною до своїх бабусі й дідуся. ЄСПЛ нагадав, що за доволі схожих обставин він не встановив порушення статті 8 Конвенції у справі *Hokkanen v. Finland* (23 вересня 1994 року, §§ 63–65, Series A no. 299-A) щодо рішення національних судів про передачу опіки над дитиною від її батька, з яким вона не проживала п'ять років, незважаючи на рішення суду про возз'єднання сім'ї, бабусі й дідусю, до яких вона була емоційно прив'язана. За обставин цієї справи національні суди не могли просто припустити, що проживання дитини зі своїм батьком буде в її найкращих інтересах, при цьому не з'ясувавши міцності зв'язків Н. з обома сторонами (пункт 57 рішення).

ЄСПЛ дійшов висновку, що національні суди не провели достатньо ретельного розгляду глибини стосунків між А. С. та його сином і ризику їхнім стосункам у цій справі (пункт 57 рішення).

Ризик здоров'ю та добробуту дитини

Стосовно другого ключового питання в цій справі, а саме загроза фізичному та психологічному здоров'ю дитини, ЄСПЛ відзначив таке. Перші два заявники надали судам висновки спеціалізованого органу (органу опіки та піклування), психолога й сімейного лікаря, у яких усі вони рекомендували залишити дитину з бабусяю та дідусем та попереджали про можливі серйозні наслідки здоров'ю дитини в разі їх роз'єднання (див. пункти 16, 18 та 19 цього рішення). Суди відхилили висновок психолога з причини недостатньої об'єктивності та незазначення дати належним чином. Висновок лікаря був також відхилений із тієї ж причини. Це були єдині випадки огляду Н. спеціалістами. Навіть якби суди мали легітимні сумніви у висновках лікаря та психолога, було незрозуміло, чому

вони не заслухали їх або чому не запитали інші альтернативні висновки. Суди, очевидно, розглядали цю справу, як звичайну цивільну справу, де кожна із сторін має доводити свої вимоги. Проте це не був звичайний цивільний позов: судам потрібно було вирішити не лише питання про те, яка сторона надала більш переконливі докази, а й, що найбільш важливо, яке рішення відображає найкращі інтереси дитини. Суди не могли цього зробити, не отримавши широкої й оновленої фактологічної основи (див., *mutatis mutandis*, *A.S. v. Norway*, no. 60371/15, §§ 66–68, 17 грудня 2019 року), зокрема у формі експертних висновків, у яких би були розглянуті різні аспекти цієї справи і, серед іншого, найкращі інтереси дитини. Суди зосередили свою увагу на відсутності будь-яких доказів того, що А. С. не міг задовольняти потреби своєї дитини (підхід, який був би доцільним у справах щодо позбавлення батька чи матері дитини батьківських прав). Проте в цій справі особлива увага мала б приділятися перевірці факту того, чи може батько / мати фактично надавати потрібний догляд (пункт 59 рішення).

Крім того, погодившись з аргументом А. С. про те, що він періодично працював у невідомого роботодавця, суди вищих інстанцій не дізналися, як він буде поєднувати таку роботу з доглядом за Н. у випадках, коли дитині потрібно лишитися вдома чи в лікарні у зв'язку із станом здоров'я (див. пункт 8 цього рішення) (пункт 60 рішення).

Також не було зрозуміло, чому Апеляційний суд, який часто цитував висновок спеціалізованого органу опіки та піклування у своєму рішенні, не навів жодних причин для неприйняття цього висновку. Так само і Верховний суд не навів жодних причин (пункт 61 рішення).

Один із важливих аспектів цієї справи, на який посилався суд першої інстанції, проте який не був розглянутий судами вищих інстанцій, полягав у тому, чи можна було захистити як інтереси дитини, так й інтереси возз'єднання сім'ї. Зокрема, суди вищих інстанцій не розглядали можливості тимчасового залишення Н. зі своїми бабусею та дідусем при одночасному забезпеченні частого й безперешкодного доступу батька до свого сина для того, аби поступово налагоджувати стосунки між ними, при цьому не піддаючи дитину будь-якому безпосередньому ризикові. За рішеннями національних судів, батько міг у будь-який момент забрати Н., що А. С. уже намагався зробити. Відсутність перехідних та підготовчих заходів для допомоги Н. та його батьку в налагодженні їхніх стосунків видається такою, що суперечить найкращим інтересам дитини (див. *N.Ts. and Others*, цит. вище, § 83) (пункт 62 рішення).

ЄСПЛ повторив, що встановлення справедливого балансу між різними конкуруючими правами за Конвенцією є прерогативою національних судів, які мають можливість безпосередньо оцінювати сторони та матеріали у справі (див. пункт 51 цього рішення). Проте суди мають як переконливо обґрунтувати свої рішення, так і забезпечити процесуальну справедливість усього провадження. Хоч у цій справі наведені судами причини й були відповідними, вони не були достатніми. Крім того, провадження не могло

вважатися справедливим у зв'язку з посиланням на заяви А. С. за відсутності будь-яких підтверджувальних доказів, тоді як, часом із явно формальних підстав, відхилялися документальні докази першого і другого заявників, а також з огляду на відсутність спроб отримати незалежну перевірку найбільш важливих елементів у справі, таких як наслідки передачі сина А. С. для психологічного та фізичного здоров'я дитини. ЄСПЛ також дійшов висновку, що національні суди не здійснили достатньо ретельної оцінки щодо ризику здоров'ю та добробуту Н. в разі раптової його передачі батькові (пункт 63 рішення).

Тому було порушено статтю 8 Конвенції (пункт 64 рішення).

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 30 листопада 2021 року й набуло статусу остаточного 28 лютого 2022 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.